

ЮНІН О. С.,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

ШАБЛИСТИЙ В. В.,

доктор юридичних наук, професор,
директор ННІ права
та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.108>

РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено правову природу кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці відповідно до ст. 328 КК України.

Констатовано, що державна таємниця є одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки України, адже її розголошення чи втрата можуть завдати значної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, економічній стабільності чи інформаційній безпеці держави. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за посягання на державну таємницю через низку норм, зокрема статті 114, 328, 329 та 422. Ці норми спрямовані на захист інформації з обмеженим доступом, але їх практичне застосування стикається з низкою проблем, які потребують комплексного аналізу та вдосконалення.

Проблема кримінально-правової охорони державної таємниці полягає в необхідності вдосконалення законодавства для забезпечення чіткості визначення предмета кримінального правопорушення, розробки єдиних критеріїв кваліфікації діянь, уніфікації підходів до оцінки наслідків та адаптації норм до сучасних викликів. Важливо також знайти баланс між захистом національної безпеки та правами громадян, щоб запобігти зловживанням і забезпечити справедливе правозастосування. Вирішення цих питань сприятиме підвищенню ефективності захисту державної таємниці та зміцненню національної безпеки України.

Зроблено акцент на важливості захисту державної таємниці як елементу інформаційної безпеки та національної безпеки в умовах збройної агресії проти України. Проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, визначено поняття «розголошення» та «сприйняття» як ключові для правильної правової кваліфікації діяння. Висвітлено особливості оцінки форми вини, обставин притягнення до кримінальної відповідальності, а також роль державного експерта з питань таємниць. Автор наголошує на необхідності законодавчого вдосконалення диференціації відповідальності за умисне та необережне розголошення з метою підвищення ефективності кримінально-правового впливу та забезпечення надійного правового механізму захисту стратегічно важливої інформації.

Ключові слова: державна таємниця, інформаційна безпека, національна безпека, розголошення, кримінальна відповідальність, воєнний стан.

Yunin O. S., Shablysty V. V. Disclosure of state secret: criminal legal aspect

the article explores the legal nature of criminal liability for the disclosure of state secrets under Article 328 of the Criminal Code of Ukraine.

It is stated that state secrets are one of the key elements of ensuring the national security of Ukraine, since their disclosure or loss can cause significant harm to the sovereignty, territorial integrity, defense capability, economic stability or information security of the state. The Criminal Code of Ukraine establishes liability for encroachment on state secrets through a number of norms, in particular Articles 114, 328, 329 and 422. These norms are aimed at protecting information with limited access, but their practical application faces a number of problems that require comprehensive analysis and improvement.

The problem of criminal-legal protection of state secrets lies in the need to improve legislation to ensure clarity in defining the subject of a criminal offense, develop uniform criteria for qualifying acts, unify approaches to assessing consequences and adapt norms to modern challenges. It is also important to find a balance between protecting national security and citizens' rights in order to prevent abuse and ensure fair law enforcement. Resolving these issues will contribute to increasing the effectiveness of protecting state secrets and strengthening the national security of Ukraine.

Emphasis is placed on the importance of protecting state secrets as a component of information and national security in the context of armed aggression against Ukraine. The objective and subjective elements of the criminal offense are analyzed, and the concepts of "disclosure" and "perception" are identified as key to the correct legal qualification of the act. The article highlights the specifics of assessing the form of guilt, the circumstances of criminal liability, and the role of the state expert on secrecy matters. The author underscores the need for legislative improvement in differentiating liability for intentional and negligent disclosure to enhance the effectiveness of criminal law measures and to ensure a reliable legal mechanism for protecting strategically important information.

Key words: *state secret, information security, national security, disclosure, criminal liability, martial law.*

Вступ. Державна таємниця є одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки України, адже її розголошення чи втрата можуть завдати значної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, економічній стабільності чи інформаційній безпеці держави. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) встановлює відповідальність за посягання на державну таємницю через низку норм, зокрема статті 114, 328, 329 та 422 [1]. Ці норми спрямовані на захист інформації з обмеженим доступом, але їх практичне застосування стикається з низкою проблем, які потребують комплексного аналізу та вдосконалення.

Втім, проблема кримінально-правової охорони державної таємниці полягає в необхідності вдосконалення законодавства для забезпечення чіткості визначення предмета кримінального правопорушення, розробки єдиних критеріїв кваліфікації діянь, уніфікації підходів до оцінки наслідків та адаптації норм до сучасних викликів. Важливо також знайти баланс між захистом національної безпеки та правами громадян, щоб запобігти зловживанням і забезпечити справедливе правозастосування. Вирішення цих питань сприятиме підвищенню ефективності захисту державної таємниці та зміцненню національної безпеки України.

Попри те, що питанню кримінально-правової охорони державної таємниці приділялася увага в роботах В. І. Олійника, О. М. Литвинова, М. І. Хавронюка, О. О. Дудорова, О. В. Бойка та інших вчених, низка проблем залишається недостатньо систематизованою. Зокрема, нечіткість визначення державної таємниці в КК України, суперечності у кваліфікації кримінальних правопорушень, труднощі з оцінкою тяжких наслідків, а також виклики, пов'язані з кіберзагрозами, породжують складнощі у правозастосуванні. Це актуалізує

проблему вдосконалення законодавчого регулювання захисту державної таємниці, гармонізації норм із міжнародними стандартами та розробки ефективного організаційно-правового механізму для забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів.

Постановка завдання. Метою написання статті є аналіз та систематизація проблем кримінально-правової охорони державної таємниці в Україні, зокрема дослідження норм КК України (статті 114, 328, 329, 422), які регулюють захист інформації з обмеженим доступом.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 17 Конституції України, «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2]. У цьому контексті доцільно визнати, що невід'ємною складовою інформаційної безпеки є належна охорона відомостей, що становлять державну таємницю.

Цей підхід отримав офіційне підтвердження в Доктрині інформаційної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 [3]. У документі наголошено, що захищеність державної таємниці та іншої інформації, щодо якої законом встановлені вимоги до захисту, є однією з критично важливих складових як суспільних, так і державних інтересів. Відтак, безпека інформації, що має стратегічне значення, визнається елементом національних інтересів України та пріоритетом державної політики у сфері безпеки.

Принагідно зауважити, що в умовах збройної агресії проти України, гібридної війни та масштабного інформаційного протистояння особливої актуальності набуває питання ефективного правового захисту державної таємниці від розголошення. Збереження інформації, яка має стратегічне значення для національної безпеки, стало не лише питанням внутрішньої стабільності, а й ключовим елементом забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності держави.

Державна таємниця – це особливий вид інформації, розголошення або втрата якої може завдати суттєвої шкоди життєво важливим інтересам України. З огляду на це, вона повинна бути об'єктом підвищеної кримінально-правової охорони. Водночас у сучасній кримінально-правовій науці не сформовано єдиного підходу до розуміння правової природи такої охорони, її меж, інструментів та критеріїв ефективності.

Ключовим нормативно-правовим актом, що визначає засади правового регулювання відносин, пов'язаних з визначенням, обігом та захистом інформації, яка становить державну таємницю, є Закон України «Про державну таємницю» (далі – Закон). Цей Закон встановлює порядок засекречування та розсекречування інформації, регламентує правила поводження з її матеріальними носіями, а також визначає механізми охорони державної таємниці як одного з інструментів забезпечення національної безпеки [4].

У відповідності до зазначеного Закону, «державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [4].

У КК України захист державної таємниці регулюється низкою норм, зокрема статтями 114 (шпигунство), 328 (розголошення державної таємниці), 329 (втрата документів, що містять державну таємницю) та 422 (Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості) [1]. Ці статті встановлюють відповідальність за умисні та необережні діяння, що загрожують інформаційній безпеці держави. З урахуванням тематики нашого дослідження ми звернемо увагу на ст. 328 КК України.

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці, необхідно приділити увагу чіткому окресленню всіх елементів складу кримінального правопорушення, визначеного у статті 328 ККУ. Неправильна оцінка чи ігнорування навіть однієї, може призвести до помилок у кваліфікації діяння, що впливає на справедливість правосуддя.

Безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони досліджуваного кримінального правопорушення є режим державної таємниці. Йдеться про встановлений законодавством порядок поводження з документами та іншими носіями, що містять відомості, віднесені до державної таємниці. Цей режим спрямований на забезпечення збереження секретної інформації, яка має значення для безпеки та обороноздатності держави [5, с. 88].

Предметом кримінально-правової охорони є відомості, що становлять державну таємницю, тобто такі, які охоплюють інформацію у сферах оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку. Розголошення таких відомостей може завдати шкоди національній безпеці, а тому вони визнаються державою такими, що підлягають охороні у спеціальному порядку, передбаченому законом [6, с. 84].

Слід наголосити, що однією з ключових умов для визнання тієї чи іншої інформації державною таємницею є її значущість та актуальність у певний проміжок часу для забезпечення інтересів держави. Тобто, у разі її розголошення може бути завдано реальної шкоди національній безпеці України. Це є так званий матеріальний критерій.

Також законодавство чітко визначає перелік сфер, у яких може існувати державна таємниця. До таких сфер належать: оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека та охорона правопорядку.

Важливою умовою є також нормативне закріплення інформації як такої, що становить державну таємницю. Це означає, що перелік такої інформації має бути визначений у спеціальному правовому акті – Зводі відомостей, що становлять державну таємницю. На основі цього Зводу створюються розгорнуті переліки таких відомостей, відповідно до галузевої або міжвідомчої компетенції. Це формує формальний критерій визнання інформації державною таємницею.

Ще однією істотною ознакою є те, що захист такої інформації забезпечується державою через встановлення єдиного порядку її охорони відповідно до чинного законодавства. Отже, держава зобов'язується забезпечити цілісність режиму секретності через державно-правові механізми охорони.

Статус державної таємниці надається з моменту офіційного оприлюднення відповідного Зводу відомостей, до якого така інформація включена, або змін до нього, згідно з процедурою, встановленою законом. На підставі цього документа державні органи (міністерства, відомства) формують галузеві, міжгалузеві або міжвідомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю.

Визначення того, чи має конкретна інформація статус державної таємниці, покладатиметься на державного експерта з питань таємниць. Саме він уповноважений встановити ступінь секретності інформації та дати обґрунтований висновок щодо можливого завдання шкоди національній безпеці у разі її розголошення. При цьому вирішальним є не лише гриф таємності, а реальний зміст відомостей і потенційна шкода, яку може спричинити їх розголошення.

У кожному випадку втручання у режим охорони державної таємниці має бути отриманий висновок державного експерта, який несе особисту відповідальність за його обґрунтованість та відповідність закону. Цей висновок повинен бути чітко сформульований, не допускати подвійного тлумачення, містити вказівку на ступінь секретності, обґрунтування можливої шкоди національній безпеці, а також посилання на відповідний пункт Зводу чи розгорнутого переліку. Це потрібно для того, щоб слідчий, прокурор або суд змогли перевірити правомірність віднесення інформації до державної таємниці.

Варто зазначити, що кримінальна відповідальність за ст. 328 КК України настає незалежно від характеру розголошених відомостей, за винятком окремих випадків, що стосуються сфери оборони [1]. Однак характер інформації впливає на визначення ступеня шкоди, що, у свою чергу, може бути враховано судом при визначенні міри покарання особі, яка вчинила порушення.

Об'єктивна сторона кримінально-правової норми має формальний характер, тобто відповідальність настає за сам факт розголошення зазначеної інформації незалежно від настання шкідливих наслідків. Протиправне доведення цих відомостей до відома сторонніх

осіб (тих, кому ця інформація не повинна бути відома) може проявлятися як у формі активних дій (розмов, публікацій, передачі даних, демонстрації креслень, документів тощо), так і у вигляді бездіяльності (наприклад, порушення правил зберігання чи транспортування матеріалів, що призводить до можливості стороннього ознайомлення). Обов'язковою ознакою є відсутність у таких діях ознак державної зради або шпигунства [7, с. 24-25].

З об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 328 КК України, ключову роль відіграє поняття «розголошення» державної таємниці. У чинному кримінальному законодавстві України це поняття не має чіткого визначення, як і не вказані конкретні способи вчинення цього кримінального правопорушення. Проте правильне тлумачення терміна «розголошення» є необхідним для визначення кола діянь, що утворюють склад цього кримінального правопорушення, їх відмежування від суміжних складів, а також для встановлення моменту, коли кримінальне правопорушення вважається закінченим [8, с. 89].

Під розголошенням державної таємниці слід розуміти як діяння (дія або бездіяльність) особи, внаслідок якого інформація, що становить державну таємницю і була довірена особі або стала їй відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків, стала доступною хоча б одній сторонній особі. Розголошення через активні дії охоплює будь-які форми передачі секретних відомостей стороннім особам, що дозволяють їм сприйняти цю інформацію [9].

Розголошення через бездіяльність полягає у невжитті особою належних заходів для збереження конфіденційності секретної інформації, що призводить до її сприйняття сторонньою особою. У таких випадках особа, відповідальна за збереження державної таємниці, через недбалість, неуважність чи надмірну довіру створює умови, за яких стороння особа отримує доступ до секретних відомостей, не перешкоджаючи цьому.

Не менш важливим є поняття «сприйняття», від якого залежить визнання кримінального правопорушення закінченим. Сприйняття передбачає відображення інформації у свідомості сторонньої особи внаслідок її впливу на органи чуття. При цьому сприйнята інформація може бути засвоєна частково або трансформуватися залежно від особливостей сприймаючого суб'єкта. Якщо стороння особа усвідомила зміст розголошених відомостей і здатна їх відтворити в обсязі, що свідчить про перехід державної таємниці у її володіння, кримінальне правопорушення вважається закінченим. У випадках, коли особа не запам'ятала відомостей або отримала їх у незначному обсязі, що не дозволяє ідентифікувати державну таємницю, діяння кваліфікується як замах на розголошення за статтями 15 та 328 ККУ [1]. Якщо ж розголошені відомості не були сприйняті сторонніми особами через незалежні від винного причини (наприклад, через незнання мови чи фізичні обмеження), діяння кваліфікується як незакінчене кримінальне правопорушення.

Розголошення державної таємниці завжди супроводжується порушенням встановлених правил поведінки з такою інформацією, визначених Законом України «Про державну таємницю» та іншими нормативними актами [10]. Проте розголошення не слід ототожнювати з самим порушенням цих правил, оскільки останнє може лише створювати умови для потенційного ознайомлення сторонніх осіб із секретною інформацією. Якщо ж відомості стали доступними стороннім особам за умови повного дотримання правил поведінки, відповідальність виключається.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення може характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини. Чинний ККУ не розрізняє умисне та необережне розголошення, що впливає лише на індивідуалізацію покарання. Пропонується диференціювати відповідальність залежно від форми вини, передбачивши суворіші санкції за умисне розголошення, що підвищить ефективність кримінально-правового впливу.

Для встановлення вини необхідно з'ясувати, чи усвідомлював суб'єкт, що розголошуваних відомостей становлять державну таємницю. Якщо особа не знала і не повинна була знати про їх секретний статус, відповідальність виключається. На відміну від державної зради (ст. 111 ККУ) чи шпигунства (ст. 114 ККУ), де суб'єкт усвідомлює шкоду для національної безпеки, при розголошенні за ст. 328 особа може лише допускати можливість таких наслідків, але не бажати їх [1].

Суб'єктом кримінально-правової відповідальності є фізична особа, яка досягла 16-річного віку та якій відомості, що становлять державну таємницю, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Військовослужбовці також підпадають під цю категорію, але за розголошення відомостей військового характеру їх дії кваліфікуються за ст. 422 ККУ, якщо немає ознак державної зради [1].

Тяжкі наслідки, передбачені ч. 2 ст. 328 КК України, що стосується розголошення державної таємниці, охоплюють ситуації, коли внаслідок таких дій завдається значна шкода інтересам держави [1]. Це може проявлятися у підриві національної безпеки, зокрема через створення загрози обороноздатності країни, її економічній стабільності чи інформаційній безпеці. Наприклад, розголошення секретної інформації може призвести до її використання іноземними державами чи організаціями проти України, компрометації важливих державних операцій або навіть до загрози життю та здоров'ю громадян, якщо такі дані сприятимуть терористичним актам, диверсіям чи іншим діям, що дестабілізують ситуацію в країні. Тяжкість наслідків оцінюється залежно від масштабу та реальних або потенційних збитків, завданих державі.

Висновки. Отже, у сучасних умовах гібридної війни та зовнішньої збройної агресії проти України забезпечення надійного захисту державної таємниці набуває першорядного значення як для збереження національної безпеки, так і для захисту суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності держави. Аналіз ст. 328 КК України свідчить про необхідність чіткого нормативного визначення понять, меж відповідальності та процедур встановлення факту розголошення відомостей, що становлять державну таємницю. Особливої уваги потребує питання кваліфікації діянь та розмежування між умисним і необережним розголошенням, що матиме вплив на правозастосовну практику та індивідуалізацію покарання.

Державна політика у сфері охорони секретної інформації має ґрунтуватися на балансі між потребами безпеки та принципами верховенства права, що включає дотримання процесуальних гарантій для осіб, обвинувачених у скоєнні кримінальних правопорушень, пов'язаних з державною таємницею. Удосконалення правового регулювання, зокрема через уточнення складу кримінального правопорушення, підвищення ролі експертизи та запровадження диференціації кримінальної відповідальності за формою вини, дозволить підвищити ефективність протидії загрозам інформаційній безпеці та забезпечити надійний захист стратегічних інтересів України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Конституція України : *Верховна Рада України*; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96–ВР URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України; Доктрина від 25.02.2017 № 47/2017 // База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017>
4. Про державну таємницю: Закон України від 13 лют. 2020 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
5. Семенюк О.Г. Державна таємниця як предмет злочину. Інформація і право. 2016. № 4 (19). С. 85–94.
6. Ковальов К.Є., Леонов Б.Д. Забезпечення охорони державної та службової таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності за законодавством окремих держав: порівняльний аналіз. Інформація і право. № 1(20)/2017. С. 82–92.
7. Пастернак М. С. Розмежування складів злочину, передбачених ст. 328 «Розголошення державної таємниці» і ст. 329 «Втрата документів, що містять державну таємницю» КК України. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2018. № 2. С. 20–27.
8. Дадерко Л. Ф. Кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2013. № 6-2. Т. 2. С. 82–85.
9. Шамсутдінов О. В. Відповідальність за розголошення державної таємниці за кримінальним законодавством України: дис. канд. юрид. наук. К., 2002.
10. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

